

Analysis of Quranic and Jurisprudential Arguments Precautions Against Biological Warfare

ARTICLE INFO

Article Type
Analytical Review

Authors

Mehdi Mohammadi Noabadi ¹
Mohammad Ali Heydari ^{2*}
Mohsen Fahim ³

How to cite this article

Mehdi Mohammadi Noabadi, Mohammad Ali Heydari, Mohsen Fahim, Analysis of Quranic and Jurisprudential Arguments Precautions Against Biological Warfare, *Journal of Quran and Medicine*. 2020; 5(2): 130-138.

1. PhD Student, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. (Corresponding Author)
3. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

* Correspondence:

Address:
Phone:
Email: ma1.heidari@yahoo.com

Article History

Received: 2020/07/01
Accepted: 2020/09/15
ePublished: 2020/09/20

ABSTRACT

Purpose: The present study tries to study and analyze the Quranic arguments and jurisprudential rules of precautionary measures against biological warfare in order to clarify this issue through these studies of Quranic and jurisprudential rulings.

Materials and Methods: This research has been carried out by the method of library studies and in a descriptive-analytical manner, which has been obtained and analyzed by referring to Quranic, narrative and scientific texts.

Findings: In the past, without sufficient knowledge in the field of medicine, biological agents were used in some wars. With the advancement of medical science, newer and more advanced weapons have been developed, and despite the claims of human rights protection, some countries use these weapons. Although the International Microbial Weapons Association passed a treaty banning these weapons in 1972, one of the weaknesses of the treaty is that it only prohibits the production and possession of these weapons, but does not mention the use of these weapons. Has not brought. Another weakness is that the development of biological sciences, on the one hand, leads to the provision of human health and hygiene, and on the other hand, can itself become a tool to use it as a biological weapon. On the other hand, only one third of the treaty countries agreed to the inspection request. The combination of these shortcomings and the lack of explanation of the principles of the Qur'anic and jurisprudential arguments for precautionary measures against biological warfare necessitate the need for the present study. Therefore, the question before the present study is: "What is the need for Quranic and jurisprudential arguments and principles regarding precautionary measures against biological warfare?" Our main hypothesis is that the Quranic verses such as verse 60 of Surah Al-Anfal that Allah Almighty says: "وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ" and verse 190 of Sura Baqara Allah says: "وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ" و « وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُدُوا حُدْرَكُمْ " (Al-Baqarah: 205) and "فَأَنْفِرُوا فِيهَا وَيُهْلِكِ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ" (An-Nisa ': 71) and the legal rules such as protecting the Islamic territory, cut off the roots Infidelity, denial of mustache, retaliation, expediency and theories of experts and physicians based on the numerous harms of using these weapons and the need to deal with them and other principles and rules Immediate and jurisprudential proof of the legitimacy of preemptive action against biological warfare.

Conclusion: With reference to the holy verses of the Holy Quran and the principles and rules of jurisprudence and the opinions of experts and specialized physicians who have legal authority, the necessity of planning, planning and preemptive operational measures against biological warfare is used. In this regard, doctors, specialists, experts and the Islamic government have duties and responsibilities.

Keywords: Quranic Arguments, Jurisprudential Arguments, Precautionary Measures, Biological Warfare.

تحلیل ادله قرآنی و فقهی اقدامات پیش دستانه در

مقابله با جنگ بیولوژیک

مهدی محمدی نوآبادی^۱

دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

محمدعلی حیدری^{۲*}

استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. (نویسنده مسئول)

محسن فهیم^۳

استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر تلاش می‌کند ادله قرآنی و قواعد فقهی اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد تا از رهگذر این بررسی‌ها حکم قرآنی و فقهی این مسأله مبرهن گردد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با روش مطالعات کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شده است که با مراجعه به متون قرآنی و روایی و علمی اطلاعات لازم به دست آمده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها: در گذشته بدون داشتن علم و دانش کافی در حوزه پزشکی از عوامل بیولوژیک در برخی جنگ‌ها استفاده می‌شد. با پیشرفت علم پزشکی سلاح‌های نوین و پیشرفته تری ساخته شده است و علیرغم ادعای حمایت از حقوق بشر برخی کشورها از این سلاح‌ها استفاده می‌کنند. هرچند انجمن بین‌المللی سلاحهای میکروبی در سال ۱۹۷۲، معاهده‌ای را درباره ممنوعیت این سلاح‌ها به تصویب رساند لکن از جمله نقاط ضعف این معاهده آن است که فقط تولید و نگهداری این سلاح‌ها را ممنوع کرده است ولی درباره به کارگیری این سلاح‌ها سخنی به میان نیاورده است. ضعف دیگر آن است که توسعه علوم بیولوژیکی از یک سو منجر به تامین سلامتی و بهداشت بشر می‌گردد و از سوی دیگر، خود میتواند به ابزاری برای بهره‌گیری از آن به عنوان جنگ افزار بیولوژیک تبدیل شود. از طرفی تنها یک سوم از کشورهای مورد معاهده نسبت به درخواست بازرسی اعلام موافقت کردند. مجموعه این کاستی‌ها و عدم تبیین مبانی و ادله قرآنی و فقهی اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک ضرورت انجام پژوهش حاضر را اقتضاء می‌نماید. از این رو پرسش فراروی پژوهش حاضر این است که «ادله و مبانی قرآنی و فقهی درباره اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک چه اقتضایی دارد؟ فرضیه پژوهش آن است که آیات قرآن کریم از جمله آیه ۶۰ سوره انفال که خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَعَدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» و آیه شریفه ۱۹۰

سوره بقره که خداوند متعال می‌فرماید: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» و «وَإِذَا تَوَلَّى سَعِي فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَاسِدَ» (بقره: ۲۰۵) و «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثَبَاتٍ أَوْ انْفِرُوا جَمِيعًا» (نساء: ۷۱) و قواعد فقهی همچون حفظ کیان اسلام، قطع ریشه کفر، نفی سیل، مقابله به مثل، مصلحت و نظریات کارشناسان و پزشکان متخصص مبنی بر آسیب‌های بی‌شمار به کارگیری این سلاح‌ها و لزوم مقابله با آنها و دیگر اصول و ضوابط قرآنی و فقهی مشروعیت اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک را به اثبات می‌رساند.

نتیجه‌گیری: با استناد به آیات شریفه قرآن کریم و اصول و قواعد فقهی و نظریات کارشناسان و پزشکان متخصص که دارای حجیت شرعی است، وجود و لزوم طراحی، برنامه‌ریزی و اقدامات عملیاتی پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک استفاده می‌شود. در این زمینه پزشکان، متخصصان، کارشناسان و دولت اسلامی وظایف و مسئولیت‌هایی بر عهده دارند.

واژگان کلیدی: ادله قرآنی، ادله فقهی، اقدامات پیش دستانه، جنگ بیولوژیک.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۵

*نویسنده مسئول: mal.heidari@yahoo.com

مقدمه

در گذشته بدون داشتن علم و دانش کافی در حوزه پزشکی از عوامل بیولوژیک در برخی جنگ‌ها استفاده می‌شد. با پیشرفت علم پزشکی سلاح‌های نوین و پیشرفته تری ساخته شده است و علیرغم ادعای حمایت از حقوق بشر برخی کشورها از این سلاح‌ها استفاده می‌کنند. هرچند انجمن بین‌المللی سلاحهای میکروبی در سال ۱۹۷۲، معاهده‌ای را درباره ممنوعیت این سلاح‌ها به تصویب رساند لکن از جمله نقاط ضعف این معاهده آن است که فقط تولید و نگهداری این سلاح‌ها را ممنوع کرده است ولی درباره به کارگیری این سلاح‌ها سخنی به میان نیاورده است. ضعف دیگر آن است که توسعه علوم بیولوژیکی از یک سو منجر به تامین سلامتی و بهداشت بشر می‌گردد و از سوی دیگر، خود میتواند به ابزاری برای بهره‌گیری از آن به عنوان جنگ افزار بیولوژیک تبدیل شود. از طرفی تنها یک سوم از کشورهای مورد معاهده نسبت به درخواست بازرسی اعلام موافقت کردند. مجموعه این کاستی‌ها و عدم تبیین مبانی و ادله قرآنی و فقهی اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک ضرورت انجام پژوهش حاضر را اقتضاء می‌نماید. از این رو پرسش فراروی پژوهش حاضر این است که «ادله و مبانی قرآنی و فقهی درباره اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ

در فرهنگ علوم سیاسی، در توضیح دفاع مشروع سبقت‌گیرنده بر تجاوز (دفاع پیشگیرانه) (Anticipatory Self-Defense) آمده است:

"نوعی دفاع مشروع که در مواقع خطر قریب الوقوع و قبل از حمله مسلحانه صورت گیرد.

مثلا در ۸ دسامبر سال ۱۹۶۱ پیش از اینکه به قلمرو هلند عملاً حمله ای صورت گیرد، هلند به منظور دفاع مشروع، علیه ژاپن اعلان جنگ داد. اعلان جنگ هلند با توجه به این واقعیت که به موجب فرمان ستاد عالی فرماندهی پادشاهی ژاپن، ۸ دسامبر ۱۹۶۱ به عنوان تاریخ آغاز حمله علیه قلمرو هلند تعیین شده بود، انجام گرفت."

حمله یا اقدام یک کنشگر به قصد از میان بردن امکان حمله قریب الوقوع طرف دیگر را جنگ پیش‌دستانه می‌گویند. جنگ پیش‌دستانه معمولاً زمانی می‌تواند آغاز شود که یکی از طرف‌های درگیر، خطر حمله حریف را اجتناب‌ناپذیر و فوری فرض کند یا برای دست‌یابی به برتری راهبردی مدعی اجتناب‌ناپذیری و فوریت حمله شود. در متون گاه جنگ پیش‌دستانه را با جنگ پیش‌گیرانه اشتباه می‌گیرند. در تعریف علوم سیاسی فرق جنگ پیش‌دستانه با جنگ پیش‌گیرانه این است که در نوع اول حمله‌کننده، تهاجم حریف را قریب الوقوع و فوری می‌داند و بر پایه آن عمل می‌کند ولی نوع دوم در پاسخ به تهدیدات کمتر فوری صورت می‌گیرد. در حمله پیش‌دستانه، فوری و قطعی بودن اصل تهدید، نکته محوری است. حمله پیش‌دستانه، راه حلی بر این باور است که حمله دشمن اجتناب‌ناپذیر و فوری است و از این رو، فرصت اندکی برای جلوگیری از آغاز آن وجود دارد. حملات پیش‌دستانه از نظر حقوق بین‌الملل تا حدودی قابل قبول است. مقابله با تهدیدات قبل از به فعلیت رسیدن آن‌ها می‌باشد. (ویکی‌پدیا، ذیل عبارت جنگ پیش‌دستانه) به عبارتی دیگر، اگر کشوری اطمینان قطعی پیدا کند که کشور دیگری قریباً و به صورت قریب الوقوع به او حمله نظامی خواهد کرد؛ این حق را دارد که به اقدامات بازدارنده و حملات پیش‌دستانه روی آورده و به آنها متوسل شود. اما در این میان حالت تکامل یافته آن از این قرار است که اگر کشوری صرفاً احتمال دهد (نه اطمینان حاصل کند) که کشور دیگری، حملاتی را در آینده علیه آن کشور به کار خواهد بست؛ می‌تواند حتی در شرایطی که هیچ حمله قبلی صورت نپذیرفته و همچنین هیچ دلیلی مبنی بر اثبات طراحی چنین حمله‌ای در آینده وجود ندارد؛ به کاربرد واستعمال زور متوسل شود.

هرچند انجمن بین‌المللی اسلحه‌های میکروبی در سال ۱۹۷۲، معاهده‌ای را درباره ممنوعیت این سلاح‌ها به تصویب رساند لکن از جمله نقاط ضعف این معاهده آن است که فقط تولید و نگهداری این سلاح‌ها را ممنوع کرده است ولی درباره به کارگیری این سلاح‌ها سخنی به میان نیاورده است. ضعف دیگر آن است که توسعه علوم

بیولوژیک چه اقتضایی دارد؟» این پژوهش برای یافتن پاسخی مناسب و درخور به پرسش پیش‌گفته سامان یافته است.

مواد و روش‌ها
این پژوهش با روش مطالعات کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شده است که با مراجعه به متون قرآنی و روایی و علمی اطلاعات لازم به‌دست آمده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها

اقدام پیش‌دستانه: (preemptive action)

در فرهنگستان زبان فارسی ذیل عبارت "اقدام پیش‌دستانه" (Preemptive action) آمده است: اقدام یا حمله یک کنشگر به قصد از بین بردن امکان حمله قریب الوقوع طرف مقابل. "و در مورد وصف پیش‌دستی، در لغت نامه دهخدا آمده است: "سبقت‌جویی بر کسی در کاری، زودتر اقدام کردن در کاری از دیگری" پس دفاع پیش‌دستانه از لحاظ لغوی، عبارت است از دفاعی که در مقام پیش‌دستی، با سبقت‌جویی و زودتر از حمله طرف مقابل صورت گیرد.

همچنین در تعریف جنگ پیش‌دستی (Anticipation War) نیز گفته شده است:

جنگی است که بر مبنای وجود شواهد بی‌چون و چرا از حمله قریب الوقوع دشمن، آغاز می‌گردد. اگرچه این تعاریف، ذیل واژه‌ی "جنگ پیش‌دستانه و جنگ پیش‌دستی" آمده، اما منظور همان دفاع پیش‌دستانه است، چرا که صحبت از اقدام در جهت از بین بردن امکان حمله قریب الوقوع می‌باشد که طبق توضیحات بخش دفاع مشروع، شرط قریب الوقوع بودن حمله از جمله شروط دفاع مشروع است. اما ذکر واژه‌ی "جنگ" به جای "دفاع" در این تعریف می‌تواند ناشی از ماهیت تهاجمی آن باشد که اصولاً هم دفاع با ارتکاب یک عمل مجرمانه عینی "تهاجم" صورت می‌گیرد لکن به دلیل دفاع بودن آن، موجه قلمداد می‌گردد.

خطر بالفعل به دو گونه تقسیم شده است، یکی آنکه کمترین فاصله را با تحقق تعدی داشته باشد. در این صورت آن را قریب الوقوع گویند و دیگری اینکه حقیقتاً پدید آمده و فعلیت یافته باشد. بدان گونه که متعدی، جزئی از تعدیش را اجرا کرده باشد و همچنان در حالت استمرار آن باشد و خطر نیز پایان ننگرفته باشد.

لذا در تعریف اصطلاحی دفاع پیش‌دستانه، می‌توان گفت: اگر تهاجم و تهدیدی بالفعل، در شرف وقوع و به تعبیری، قریب الوقوع باشد، اقدام دفاعی صورت گرفته در قبال آن را "دفاع پیش‌دستانه" گویند.

قرنطینه بیماران- شناسایی و درمان سریع بیماران - اقدامات لازم جهت رفع آلودگی عوامل (۲).

مبانی و ادله قرآنی و فقهی

۱. آیات قرآن کریم:

از جمله آیاتی که به صراحت و وجوب اقدامات پیش دستانه را به عنوان یک فریضه بر مردم و کارگزاران و حکومت اسلامی واجب می داند آیه شریفه ۶۰ سوره انفال است. خداوند متعال در این آیه می فرماید: «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ؛ و در برابر آنان آنچه در قدرت و توان دارید از نیرو [و نفرات و ساز و برگ جنگی] و اسبان ورزیده [برای جنگ] آماده کنید تا به وسیله آنها دشمن خدا و دشمن خودتان و دشمنانی غیر ایشان را که نمی شناسید، ولی خدا آنان را می شناسد بترسانید. و هر چه در راه خدا هزینه کنید، پاداشش به طور کامل به شما داده می شود، و مورد ستم قرار نخواهید گرفت.» کلمه «اعداد» به معنای تهیه کردن چیزی است تا انسان با آن چیز به هدف دیگری که دارد برسد، که اگر قبلا آن را تهیه ندیده بود به مطلوب خود نمی رسید، مانند فراهم آوردن هیزم و کبریت برای تهیه آتش، و نیز مانند تهیه آتش برای طبخ. کلمه «قوة» به معنای هر چیزی است که با وجودش کار معینی از کارها ممکن می گردد، و در جنگ به معنای هر چیزی است که جنگ و دفاع با آن امکان پذیر است، از قبیل انواع اسلحه و مردان جنگی با تجربه و دارای سوابق جنگی و تشکیلات نظامی. اینکه فرمود: «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» امر عامی است به مؤمنین که در قبال کفار به قدر توانایشان از تدارکات جنگی که به آن احتیاج پیدا خواهند کرد تهیه کنند، به مقدار آنچه که کفار بالفعل دارند و آنچه که توانایی تهیه آن را دارند، چون مجتمع انسانی غیر از این نیست که از افراد و اقوامی دارای طبایع و افکار مختلف تشکیل می یابد، و در این مجتمع هیچ اجتماعی بر اساس سنتی که حافظ منافعتشان باشد اجتماع نمی کنند مگر اینکه اجتماع دیگری علیه منافعتش و مخالف با سنتش تشکیل خواهد یافت، و دیری نمی پاید که این دو اجتماع کارشان به اختلاف کشیده و سرانجام به نزاع و مبارزه علیه هم برمی خیزند، و هر یک در صدد برمی آید که آن دیگری را مغلوب کند.

پس با این حال مساله جنگ و جدال و اختلافاتی که منجر به جنگهای خسارت زا می شود امری است که در مجتمعات بشری گریزی از آن نبوده و خواه ناخواه پیش می آید، و اگر این امر قهری نبود انسان در خلقتش به قوایی که جز در مواقع دفاع بکار نمی رود از قبیل غضب و شدت و نیروی فکری، مجهز نمی شد. پس اینکه می بینیم انسان به چنین قوایی در بدن و در فکرش مجهز است خود دلیل بر این است که وقوع جنگ امری است اجتناب ناپذیر، و چون

بیولوژیکی از یک سو منجر به تامین سلامتی و بهداشت بشر می گردد و از سوی دیگر، خود میتواند به ابزاری برای بهره گیری از آن به عنوان جنگ افزار بیولوژیک تبدیل شود.

روش های نوین پزشکی در مقابله با حملات بیولوژیک

امروزه با پیشرفت علم، میتوان جهت شناسایی و تشخیص عوامل بیولوژیک از تکنولوژیهای نوین از قبیل روشهای مولکولی شامل (Real time PCR, conventional PCR...) بهره گرفت. از تکنولوژیهای دیگر می توان به پروبها یا کاوشگرهای ژنی، تراشه های ژنی، حسگرهای زیستی اشاره کرد که یکی از ایده آترین روشها جهت تشخیص عوامل بیولوژیک روشهای تشخیص از راه دور (Remote Sensing) توسط حسگرهای زیستی است، اساس کار به این صورت است که با ارسال امواج لیزر با طول موج و نوسان مشخص، این امواج با ابرهای اثر و لیزر که حاوی ذرات میکروبی و... می باشد برخورد نموده و سپس امواج بازگشته و به گیرنده های مخصوص می رسند و این گیرنده ها ساختار مولکولی ذرات را با استفاده از برنامه های پیشرفته رایانه ای شناسایی مینمایند (۱)

در صورت عدم دسترسی به این تکنولوژیهای پیشرفته میتوان لیستی از عوامل بیولوژیک که تاکنون در جنگها به کار رفته و یا احتمال دارد استفاده شوند تهیه گردیده و اقدامات لازم جهت تهیه و تولید واکسن مناسب آن عوامل صورت پذیرد از طرفی با تظاهرات بالینی این عوامل آشنا شده تا در هنگام وقوع اینگونه حملات سریعاً در جهت جلوگیری این عوامل و سپس درمان آن اقدام گردد.

اقدامات پیش دستانه و در حین حمله در مقابله با حملات بیولوژیک

با توجه به اینکه پیش بینی وقوع حملات بیولوژیک کاری بسیار دشوار می باشد بنابراین موضوع مهم جهت مقابله با عوامل بیولوژیک آمادگی روبرو شدن با این عوامل است. بنابراین جهت پیشگیری از خطرات کاربرد این عوامل در حملات بیولوژیک اقدامات جهت مقابله با آنها به دو مرحله ی «قبل از وقوع حملات بیولوژیک» و «در حین حملات بیولوژیک» طبقه بندی می گردد.

۱- اقدامات پیش دستانه قبل از وقوع حملات میکروبی: آموزش همگانی- تهیه تجهیزات انفرادی (مانند ماسک و لباس حفاظتی) و جمعی (مانند پناهگاه ایمن) - ذخیره آب و مواد غذایی کافی، تهیه و ساخت واکسینها، آنتی سرمها و داروهای ضروری- تهیه و نگهداری مواد ضد عفونی کننده- پیش بینی مکان جهت ایزولاسیون و قرنطینه کردن بیماران ناشی از حملات میکروبی.

۲. اقدامات در حین حملات میکروبی: استفاده از وسایل حفاظتی انفرادی - عدم تردد به مناطق آلوده- عدم استفاده از آب و مواد غذایی مشکوک، استفاده از تابلو و علائم ایمنی و هشدار دهنده در مناطق آلوده- کاربرد و استفاده مناسب از آنتی بیوتیکها، آنتی توکسینها و سرمها - اجرای تمهیدات الزم جهت ایزولاسیون و

آیه شریفه می‌باشد، این عبارت ناظر به شایسته‌مقتلان است نه فعلیت آن، یعنی گرچه امروز با شما نمی‌جنگد ولی قصد جنگ داشته و آن را حلال می‌شمارند پس این هشدار به جامعه اسلامی است تا از نیرنگ، توطئه، غافلگیری و مانند آن آگاه باشند؛ نه آنکه بی‌اطلاع به سر برده، هر زمانی دشمنان هجوم آوردند امت اسلامی به دفاع برخیزد، بلکه به هیچ‌عنوان اجازه تهاجم به آن‌ها ندهد بنابراین از این آیه می‌توان وجوب اقدامات پیش‌دستانه در مقابل تهاجم دشمن از جملات جنگ‌های بیولوژیک را استفاده نمود.

آیه‌ای دیگری که به‌عنوان مبنای مشروعیت اقدامات پیش‌دستانه در قبال حملات بیولوژیک قابل‌استناد است این آیه شریفه است که خداوند متعال می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَمِيعًا (نساء: ۷۱) ای اهل ایمان! [در برابر دشمن مهیا و آماده باشید و] سلاح‌ها و ساز و برگ جنگی خود را برگیرید، پس گروه‌گروه یا دسته‌جمعی [به سوی جنگ با دشمن] کوچ کنید». این آیه در مقام تحریص بر جهاد است و بر وجوب تهیه اسباب و آلات جنگی و ایجاب کوچ کردن برای قتال با کفار دلالت دارد. این آیه دستور جامع و همه‌جانبه‌ای به تمام مسلمانان، در همه قرون و اعصار، می‌دهد که برای حفظ امنیت خود و دفاع از مرزهای خویش، دائماً مراقب باشند، و یک نوع آماده‌باش مادی و معنوی بطور دائم بر اجتماع آنها حکومت کند. (۴) با توجه به اطلاق آیه نباید آن را در جنگ نظامی محدود ساخت بلکه جنگ‌های نوین از جمله جنگ‌های بیولوژیک را شامل می‌شود و وجوب دفاع در مقابل اینگونه جنگ‌ها نیز امری واجب و ضروری است.

آیه شریفه ی ۱۰۲ سوره نساء نیز یکی دیگر از ادله قرآنی وجوب اقدامات پیش‌دستانه در قبال حملات بیولوژیک است. خداوند متعال در این آیه می‌فرماید: «...وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْلَبُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جَنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَىٰ مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا؛ و آنان باید [در حال نماز] از هوشیاری و احتیاط [نسبت به دشمن] غافل نباشند، و سلاحشان را با خود برگیرند؛ چون کافران دوست دارند شما از سلاح‌ها و ساز و برگ جنگی خود غفلت ورزید، تا یک باره به شما هجوم کنند. و اگر از باران در زحمت و مشقت هستید، یا بیمارید، بر شما گناهی نیست که سلاحتان بر زمین گذارید، ولی باید هوشیاری و احتیاط خود را حفظ کنید؛ یقیناً خدا برای کافران عذاب خوارکننده‌ای آماده کرده است.» این آیه شریفه بر لزوم آمادگی و هوشیاری و اقدامات پیش‌دستانه در مقابل دشمن دلالت می‌کند. این آیه غفلت از آمادگی کامل در برابر دشمن و عدم احتیاط را مذموم می‌داند و دستور می‌دهد همواره آماده باشید و اقدامات پیش‌دستانه از همراه داشتن سلاح که در جنگ‌های آن روز نیاز بود تا تجهیز به تکنولوژی‌ها مقابله، روش‌های آگاهی‌بخش و... که امروزه مورد نیاز ضروری کشور اسلامی است، مهیا

چنین است به حکم فطرت بر جامعه اسلامی واجب است که همیشه و در هر حال تا آنجا که می‌تواند و به همان مقداری که احتمال می‌دهد دشمنش مجهز باشد مجتمع صالحش را مجهز کند.

و در تعالیم عالی‌ه دین فطری اسلام که دین قیم است و خدای تعالی آن را برای بشر فرستاده حکومتی را برای بشر اختیار کرده که باید اسم آن را حکومت انسانی گذاشت، حکومتی است که در آن حقوق فرد جامعه را محفوظ و مصالح ضعیف و قوی، توانگر و فقیر، آزاد و برده، مرد و زن، فرد و جماعت و بعضی و کل را بطور مساوی رعایت کرده است، حکومتش فردی استبدادی نیست تا قائم به خواسته‌های شخص حاکم باشد، و او به دلخواه خود در جان و عرض و مال مردم حکومت کند. و حکومت اکثریت یعنی پارلمانی هم نیست تا بر طبق خواسته اکثر افراد دور زده و منافع مابقی پامال شود، یعنی «نصف جمعیت به اضافه یک» به مراد خود رسیده و «نصف منهای یک» آن محروم گردد. و شاید سر اینکه بعد از خطاب به شخص رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در آیات قبل یعنی آیه «فَإِمَّا تَنْفَرْنَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مِنْ خَلْفَهُمْ» و آیه «فَأَنْبِئْهُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ» و «لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا» و همچنین قبل از آیه «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا» و غیر آن که خطاب در آنها نیز متوجه شخص رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است خطاب را متوجه عموم مردم کرده و فرموده: «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» همین نکته باشد، زیرا گفتیم که حکومت اسلامی حکومتی است انسانی، به این معنا که حقوق همه افراد انسانها را رعایت نموده و به خواسته‌های آنان احترام می‌گذارد، و لو هر که می‌خواهد باشد، نه اینکه خواسته‌های افراد را فدای خواسته یک نفر و یا خواسته اکثریت کرده باشد.

و چون چنین است دشمن منافع یک جامعه اسلامی دشمن منافع تمامی افراد است، و بر همه افراد است که قیام نموده و دشمن را از خود و از منافع خود دفع دهند، و باید برای چنین روزی نیرو و اسلحه زیر سر داشته باشند، تا بتوانند منافع خود را از خطر دست برد دشمن نگاهدارند، گو اینکه پاره‌ای از ذخیره‌های دفاعی هست که تهیه آن جز از عهده حکومت‌ها بر نمی‌آید، و لیکن پاره‌ای دیگر هم هست که مسئول تهیه آن خود افرادند، چون حکومت هر قدر هم نیرومند و دارای امکانات زیادی باشد به افراد مردم محتاج است، پس مردم هم بنوبه خود باید قبلاً فنون جنگی را آموخته و خود را برای روز مبادا آماده کنند. پس تکلیف «و اعدوا...»، تکلیف به همه است. (۳) بنابراین با توجه به اطلاق «و اعدوا ما استطعتم من قوه...» لزوم تجهیز و آمادگی و اقدامات پیش‌دستانه برای مقابله با حملات بیولوژیک امری واجب و ضروری است.

یکی دیگر از آیاتی که می‌توان مشروعیت دفاع پیش‌دستانه را از آن استفاده کرده آیه ۱۹۰ سوره بقره می‌باشد. خداوند در این آیه می‌فرماید: «و قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَ لَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» استدلال به قسمت «الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ» در این

مَا ضَمَّتْ عَلَيْهِ جَوَانِحُ صَدْرِهِ أَنْتَ فَكُنْ ذَاكَ إِنْ شِئْتَ فَأَمَّا أَنَا فَوَاللَّهِ
دُونَ أَنْ أُعْطِيَ ذَلِكَ ضَرْبٌ بِالمَشْرِفِيَّةِ تَطْيِيرٌ مِنْهُ فَرَأَشُ الْهَامِ وَ تَطْيِجُ
السَّوَاعِدُ وَالْأَقْدَامُ وَيَقْعُلُ اللَّهُ بَعْدَ ذَلِكَ مَا يَشَاءُ. (نهج البلاغه، خطبه
۳۴، بند ۶) به خدا سوگند! آن که دشمن را بر جان خویش مسلط
گرداند تا گوشش را بخورد، و استخوانش را بشکند، و پوستش را
جدا سازد، عجز و ناتوانی‌اش بسیار بزرگ و قلب او بسیار کوچک
و ضعیف است. تو اگر می‌خواهی اینگونه باشی، اما من، به خدا
سوگند! از پای نشینم و قبل از آن که دشمن فرصت یابد با شمشیر
آب دیده چنان ضربه‌ای بر پیکر او وارد سازم که ریزه‌های استخوان
سرش را بپراکند، و بازوها و قدم‌هایش جدا گردد و از آن پس خدا
هر چه خواهد انجام دهد.»

این بیانات به خوبی و روشنی دلالت بر اقدامات پیش‌دستانه در
مقابل حملات دشمنان اسلام و مسلمین می‌نماید. چه این حملات
نظامی باشد و چه حملات نوین از جمله حملات بیولوژیک باشد
تفاوتی نمی‌کند زیرا «مناطق حکم» در همه‌ی این اقسام یکی است
و آن دفاع از جان و مال و ناموس مردم و کیان اسلام است.

۳. قواعد فقهی

یکی از قواعد فقهی که می‌تواند مشروعیت و حتی لزوم و وجوب
اقدامات پیش‌دستانه در قبال حملات بیولوژیک را به اثبات برساند،
قاعده «حفظ کیان اسلام» است. در کتاب‌های فقهی؛ از کیان، اساس
و موجودیت اسلام با واژه «بیضه اسلام» یاد شده است (۷) و لذا،
حفظ بیضه اسلام از اهم واجبات الهی و در مقام تراحم با دیگر
احکام شرعی بر همه آنها مقدم است، مانند موردی که موجودیت
اسلام با یورش دشمنان کافر به خطر افتد. در چنین شرایطی دفاع از
کیان اسلام در مرحله اول براساس وجوب کفایی و در مرحله بعدی
بر همه آحاد جامعه اسلامی اعم از؛ زن و مرد، کوچک و بزرگ،
سالم و مریض واجب است و نیازی به حکم امام علیه السلام
ندارد. (۸) به نحوی که اگرچه مستلزم همراهی با حاکمی جائز باشد
و گاه این قسم از مجاهدت را با فضیلت‌ترین نوع جهاد دانسته‌اند.
۱ در مفاد قاعده حفظ بیضه اسلام احتمالات متعددی وجود دارد
اما آنچه در حفظ بیضه اسلام اسلام مهم به نظر می‌رسد؛ ابتدا،
حفظ دارالاسلام و قلمرو آن و مسئله دیگر مدار حکم (وجوب) بر
«خوف» و یا «خشی» عدو بوده و نه این که مدار حکم، «قطع» به
استیلاء دشمن باشد و این مهم حاکی از «موضوعیت»، «دارالاسلام»
برای وجوب دفاع و شروط آن است و لذا به محض احتمال یا
ترس از مواجهه با اینگونه اقدامات از ناحیه دشمنان دین، لزوم اقدام

سازید تا در هنگام حمله غافلگیر نشوید. نکته قابل توجه و اهمیت
در این آیه آن است که از نظر خداوند متعال حتی نماز و عبادت
نباید آمادگی همه جانبه مجاهدین اسلام را خدشه دار کند و حتی
در حال نماز نیز باید با تجهیزات کامل نماز بخوانند: «وَلْيَأْخُذُوا
حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ». این همه تأکیدات خداوند متعال لزوم و وجوب
آمادگی در قبال حملات دشمن را به اثبات می‌رساند و امروزه یکی
از شدیدترین و پیچیده‌ترین حملات، حملات بیولوژیک است که
کارشناسان، متخصصان، پزشکان و حاکمیت اسلامی باید به آخرین
دانش و تجهیزات روز در قبال این حملات تجهیز گردند.

آیه شریفه «...فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ» (بقره: ۱۹۴) پس هر که بر شما
تعدی کرد، شما هم به مثل آن بر او تعدی کنید، و از خدا پروا
نمایید، و بدانید که خدا با پروا پیشگان است.» یکی دیگر از آیاتی
است که می‌توان وجوب اقدامات پیش‌دستانه در قبال حملات
بیولوژیک را از آن استفاده کرد. فقها چه آنهایی که آیه اعتدا را
مخصوص جنگ با کفار دانسته‌اند و چه کسانی که برای آن کلیت
قائل شده‌اند و در غیر مورد جنگ هم امکان مقابله به مثل را جایز
دانسته، هر دو گروه بر دلالت آیه بر مقابله به مثل در جنگ با
دشمنان اشتراک نظر دارند. (۵، ۶) بنابراین اگر دشمن با حملات
بیولوژیک به جنگ با مردم و نظام اسلامی آمده است باید با او
مقابله کرد و نباید در قبال حملات آن منفعلانه برخورد کرد.

۲. روایات اسلامی

بررسی روایات اسلامی نیز حاکی از آن است که وجوب اقدامات
پیش‌دستانه در مقابل حملات دشمن امری لازم و ضروری است.
امیرالمومنین علی (ع) در این باره می‌فرماید: أَلَا وَإِنِّي قَدْ دَعَوْتُكُمْ إِلَى
قِتَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَيْلًا وَ نَهَارًا وَ سِرًّا وَ إِعْلَانًا وَ قُلْتُ لَكُمْ اغْزَوْهُمْ قَبْلَ
أَنْ يَغْزَوْكُمْ فَوَاللَّهِ مَا غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي عَفْرِ دَارِهِمْ إِلَّا ذَلُّوا فِتْوَاكُمْ وَ
تَحَادَّتُمْ حَتَّى شِئْتُمْ عَلَيْهِمُ الْغَارَاتُ وَ مَلَكَتْ عَلَيْهِمُ الْأَوْطَانُ.
(نهج البلاغه، خطبه ۲۷، بند ۴) آگاه باشید! من شب و روز، پنهان و
آشکار، شما را به مبارزه با شامیان دعوت کردم و گفتم پیش از آن
که آنها با شما بجنگند با آنان نبرد کنید. به خدا سوگند! هر ملتی
که درون خانه خود مورد هجوم قرار گیرد، ذلیل خواهد شد. اما
شما سستی به خرج دادید، و خواری و ذلت پذیرفتید، تا آنجا که
دشمن پی در پی به شما حمله کرد و سرزمین‌های شما را تصرف
کرد.»

ایشان در بیانی دیگر می‌فرمایند: «وَاللَّهِ إِنْ أَمْرًا يَمُكِّنُ عَدُوَّ مَنْ
نَفْسِهِ يَعْرِقُ لَحْمَهُ وَ يَهْشِمُ عَظْمَهُ وَ يَفْرِى جِلْدَهُ لِعَظِيمِ عَجْزِهِ ضَعِيفٌ

السلام و من قتل فی تلك الأقسام يقف مع الشهداء يوم المحشر و الله هذا هو
الشهيد الأكبر.

۱ رابعها الجهاد لدفعهم عن بلدان المسلمين و قراهم و أراضهم و إخراجهم منها
... هذا القسم أفضل أقسام الجهاد و أعظم الوسائل إلى رب العباد و أفضل من
الجهاد لرد الكفار إلى الإسلام كما كان في أيام النبي عليه و آله أفضل الصلاة و

همچنین با توجه به اینکه به نظر مشهور فقها جهاد ابتدایی واجب کفایی است، یعنی اگر تعداد مجاهدان آماده برای جهاد، کافی باشد، جهاد از عهده دیگران برداشته می‌شود، اما اگر حاکم به دلایل خاصی حضور کسانی را در جنگ ضروری بداند، جهاد برای آنها واجب عینی می‌شود. پس از حضور در صحنه جنگ و رویارویی دو طرف، جهاد واجب عینی است و انصراف از آن حرام است. (۱۱، ۱۲). هر چند مشهور فقیهان وجوب جهاد ابتدایی را متوقف به اذن امام و در زمان حضور امام می‌دانند و برخی همچون ابن زهره ادعای عدم خلاف بر متوقف بودن جهاد ابتدایی به اذن معصوم کرده‌اند (۱۳). لکن این ادعای عدم خلاف به خاطر مخالفت فقهای متقدم و همچنین مدرکی بودن و دیگر مشکلات پذیرفتنی نیست بنابراین و با توجه به اینکه فقیهان بزرگی همچون شیخ مفید (۱۴)، ابوالصلاح حلبی و مرحوم سلار (۱۵)، و در میان فقهای معاصر آیت‌الله خویی (۱۶)، آیت‌الله منتظری (۱۷)، آیت‌الله مومن، آیت‌الله خامنه‌ای بر این اساس و با توجه به اینکه اقدامات پیش‌دستانه را مصداقی از جهاد ابتدایی می‌دانیم درباره وجوب آن نباید تردید کرد و باید گفت اقدامات پیش‌دستانه در مرحله اول بر همه کارشناسان، متخصصان، پزشکان و مسئولین و دست‌اندرکاران حکومت اسلامی واجب کفایی است و در صورت کافی نبودن افراد و کارشناسانی که به این حوزه می‌پردازند نقش آفرینی در این حوزه واجب عینی می‌گردد.

حکم عقل و سیره عقلانی نیز موید لزوم و وجوب اقدامات پیش‌دستانه است. بی‌شک عقلای عالم از هر صنف و کیشی در همه ادوار تاریخ، بر ضرورت و حفظ آرامش، نظم و امنیت عمومی و روانی و نیز پرهیز از ترویج فساد، انحراف نظمی و هرج و مرج اتفاق نظر داشته‌اند. آنان و همواره کوشیده‌اند زندگی‌شان را از هر آسیبی حفظ کنند و اگر کسی بر خلاف این قاعده عمل کرد او را توبیخ نموده و مستحق مجازات دانسته‌اند؛ زیرا هر گونه اقدامی در راستای حفظ نظم عمومی را مستحق مدح و هر گونه اقدام منجر به هرج و مرج و بی‌ظمی را مستوجب ذم و عقاب می‌دانند. از این رو هیچ قومی را نمی‌یابیم، که برای خود، قانون و قاعده‌ای، و رئیس و حاکمی را قرار نداده باشد. احکام و قوانینی که عقلاً برای تنظیم روابط اجتماعی و اجرای عدالت میان خویش وضع می‌کنند و خود را به پیروی از آن ملزم می‌دانند و برای اجرای آن ضمانت اجرایی در نظر می‌گیرند، همه در جهت حفظ نظام و منع اختلال در آن است. مبدأ این سیره عقلایی، همان عقل فطری عقلاست که خداوند بر اساس حکمت کلیه و به منظور حفظ نظام زندگی، به بشر داده است. به همین سبب این امور در فطرت و نهاد همه افراد بشر وجود دارد و شارع مقدس نه تنها سیره عقلایی ردع و منع نکرده، بلکه آن را امضا نیز کرده است. از این رو، این سیره قطعاً حجت است. (۱۸) با توجه به اینکه سیره عقلایی امروز نیز دفاع و اقدامات پیش‌دستانه در مقابل حملات بیولوژیک می‌باشد این سیره و حکم قطعی عقل

برای مسلمانان ثابت خواهد بود. بنابراین مشروعیت و لزوم اقدامات پیش‌دستانه در قبال حملات بیولوژیک قابل استفاده است.

یکی از قواعدی که در باب «اقدامات پیش‌دستانه» می‌تواند مورد استشهاد و بهره‌برداری قرار داد؛ قاعده «أهم و مهم» بوده که بر مسئله اساسی، «مصلحت» ابتناء یافته و در مواردی که مصلحت مهم تری در میان باشد، بر مبنای قاعده اهم و مهم، ممکن است یک حکم اولی تغییر یابد (۹). از این رو، در مانحن فیه، می‌توان گفت؛ اقدامات پیش‌دستانه جایز و گاه ممکن است لازم و واجب گردد. یکی از بنیادی‌ترین مسائلی که در فقه و حقوق مورد بحث قرار می‌گیرد، بحث تقابل «حق» و «مصلحت» است. در یک سوی این تقابل، افراد و حقوق آنها قرار می‌گیرد و بر اساس مبانی اسلامی مانند - اصل کرامت، حق حیات، اصل صلح و ... - حقوقی برای فرد و اجتماع و همچنین محیط زیست و جانداران تعلق و به رسمیت شناخته می‌شود و از سوی دیگر، جامعه و به تبع آن حکومت، در عین تلاش برای فراهم ساختن و تحقق حداقل‌هایی از امکانات و تضمین آسایش، رفاه و امنیت آنها، نگاهی به حفظ و بقای خود از راه رعایت برخی مصالح - حفظ نظام و حاکمیت، برقرار امنیت و ... - دارد و گاه این تقابل و رویارویی میان حقوق افراد و خلقت و مصالح عمومی جامعه با برخی اقدامات متضاد و تضادگرایانه از قبیل؛ ترور، قتل و ... به تضاد، تعارض و گاه تزاخم مصالح می‌انجامد و برخی اوقات ممکن است که تحقق اهداف عالی دین و انسانیت منحصر در انجام اقدامات پیش‌دستانه به منظور ابقاء دین و انسانیت گردد.

جدال میان حق و مصلحت، تعادل میان امنیت و حقوق افراد و مخلوقات، برخی را بدان واداشته که این امر، مقوله‌ای؛ پویا، نسبی، متغیر که بسته به شدت و ضعف یا واقعه یا حادثه، که افراد و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، دائماً در حال نوسان است. (۱۰) اگر چه مباحث مربوط به مصلحت دامنه‌ای وسیع و فراگیر دارد و لکن برخی مسائل مهم و فزاینده همچون؛ روابط با دیگر ادیان و ملل، بیع سلاح به دشمنان دین و ... را در سایه حکم عقل و مصلحت تفسیر نموده و به تعبیر دیگر؛ عقل (به عنوان حاکم و یا کاشف)، فرامین مصلحتی خود را در زیر هدف مهمی همچون حفظ حکومت اسلامی صادر می‌نماید و در این گونه موارد، عقل به دنبال دست یافتن به راهی است که مایه حفظ نظام و حکومت اسلامی گردد و در این راستا هر آن چه ضد آن است، قبیح دانسته و هر آن چه که مایه رسیدن به این هدف است، از چشم انداز عقل حسن است و حکم حکومتی بر آن استوار است و در این صورت (حکم تابع مصلحت زمانه باشد)، شناخت آن بر پایه‌ی ترجیح مسائل مهم بر مهم خواهد بود و یکی از مصادیق آن عبارت از، اقدامات پیش‌دستانه به عنوان دو تکلیف متزاحم مواجه شده و در صورت پذیرش وجوب حکومت می‌بایست، حکم به جواز آن و دربرخی موارد حکم به وجوب داد.

5. Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah (1379), *Tahrir al-Wasileh*, Tehran, Imam Khomeini Publishing House
6. Makarem Shirazi, Nasser (2007), *Rules of Jurisprudence*, Qom, Imam Ali Ibn Abi Talib School
7. Ibn Idris, Muhammad (1410) *Al-Saraer*, in the series of *Al-Yanabi Al-Fiqhiyyah*, Ali Asghar Morvarid, Beirut: Institute of Shiite Fiqh, Islamic Darul, first edition.
8. Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah (1341), *Zobdeh al-Ahkam*, Qom, Hekmat Printing House.
9. Alidoost, Abolghasem (2011), *Jurisprudence and Expediency*, Tehran, Institute of Islamic Culture and Thought
10. Ghadiri Bahramabadi, Rashid, "Confrontation of right and expediency (with emphasis on terrorist crimes)", *Journal of Justice*, Vol. 81, No. 92, Summer 2017, p.168.
11. Sheikh Tusi, Muhammad bin Hassan. (1410 AH) *Al-Nahayeh*, in the series *Al-Yanabi Al-Fiqhiyyah*, Ali Asghar Morvarid, Beirut: Institute of Shiite Fiqh, Al-Dar Al-Islamiyyah, first edition.
12. Allama Halli, Hassan Ibn Yusuf (1410 AH) *Al-Risaleh Al-Fakhrieh*, in the series *Al-Yanabi Al-Fiqhiyyah*, Ali Asghar Morvarid. Beirut: Shiite Jurisprudence Institute, Islamic Darul, first edition.
13. Ibn Zohra, Hamza bin Ali Al-Halabi. *Richness of Intuition*, Published the series "Al Yanabi' Fiqhiyyah", Ali Asghar Marwarid, Beirut: Foundation for Shiite Jurisprudence, Islamic House, First Edition.
14. Sheikh Mufid, Muhammad ibn Muhammad al-Nu'man. (1429 AH) *Al-Amali*, Qom: Islamic Publishing Institute, sixth edition.

منافات با اصول اسلامی ندارد و مورد تایید شرع می باشد بنابراین می توان اقدامات پیش دستانه را امری مشروع قلمداد کرد.

نتیجه گیری

در این پژوهش ادله قرآنی و فقهی اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ بیولوژیک مورد بررسی، تحلیل و مذاقه قرار گرفت. نتیجه این بررسی ها و تحلیل ها حاکی از آن است که آیات شریفه ۶۰ سوره انفال، آیه شریفه ی ۱۹۰ سوره بقره، آیه شریفه ی ۱۰۲ سوره نساء و آیه ۱۰۴ سوره بقره و البته اطلاعات آیات قرآن کریم که بر لزوم جهاد و مقابله با حمله دشمنان دلالت می کند می تواند مشروعیت و حتی وجوب اقدامات پیش دستانه در مقابله با جنگ ها و حملات بیولوژیک را به اثبات برساند. قواعد فقهی حفظ کيان اسلام، اهم و مهم، مصلحت، همچنین حکم قطعی عقل و سیره قطعی عقلا همگی بر این مطلب دلالت دارد که کارشناسان، متخصصان، پزشکان، کارگزاران و حاکمیت اسلامی در قبال حملات بیولوژیک دارای مسئولیت و وظایف سنگینی است و لازم و ضروری است که هم از حیث دانش و هم از حیث تجهیزات و ابزار و وسائل تمامی آمادگی های لازم را کسب نماید و در اقدامی پیش دستانه به مصاف مقابله با حملات بیولوژیک برود. بی تردید کوتاهی در این اقدامات پیش دستانه خسارت زیان باری برای مردم و حکومت اسلامی دارد که به هیچ روی مورد تایید قرآن کریم و ادله فقهی نمی باشد.

References

- The Holy Quran
Nahj olbalagheh
1. Karami A. Modern methods of rapid detection of biological warfare agents. *Journal of Military Medicine*. 2000; 2 (1-2): 11-17(
  2. Mehrabi Tavana A. 46 Health Tip in the prevention of risks of biological agents in biological attacks. *Journal of Military Medicine*. 2001; p. 113-17(
  3. Tabatabai, Mohammad Hussein (1376), *Al-Mizan Fi Tafsir Al-Quran*, translated by Seyyed Mohammad Baqir Mousavi Hamedani, Qom, Islamic Publishing.
  4. Makarem Shirazi, Nasser (2007), *Selected Sample Interpretation*, Qom, Imam Ali Ibn Abi Talib (AS) School

15. Sallar, Hamza Deilami. (1410 AH) Al-Marasem Al-Alawiyyah, in the series of Al-Yanabi Al-Fiqhiyyah, Ali Asghar Morvarid, Beirut: Institute of Shiite Fiqh, Al-Dar Al-Islamiyyah, first edition.
16. Khoei Abu al-Qasim (1428) Al-Tanqih Fi Sharh Al-Urwa Al-Wathqi, Qom: Institute for the Revival of the Works of Imam Al-Khoei, third edition.
17. Montazeri, Hossein Ali (2000) The jurisprudential principles of the Islamic government, translated and narrated by Mahmoud Salavati, Tehran: Nashr-e-Sarai, second edition.
18. Andalib, Hossein, Mohammadzadeh, Ali Akbar, Seyed Esfandiari, Abedin (2015), The place and application of reason and rationality in Islamic jurisprudence and law and Western law, the second international conference on modern research in management, economics and humanities. Dubai, 1394. pp. 58-73.